

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 95 1974

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

lera uppgifterna mot materialet och behandla dem med en viss kritisk distans.

Det kan tyckas vara hårt att leverera en så sträng kritik mot en avhandling som har så obestridliga förtjänster i sensibel analys och nyanserad porträtteringskonst som Louise Ekelunds. Det är emellertid av vikt att hålla fast vid kravet att inte försumma det vetenskapliga hantverket också när det gäller en avhandlingstyp som lägger tonvikten vid det inre författarporträttet. Annars kan argumentationen och metodiken lätt få karaktären av skenvetenskapliga manövrer, och inför ett sådant perspektiv ter sig en mer renodlat essäistisk framställning med belysande dokumentation som ett mer tilltalande alternativ. Från en modern metodmedveten humanvetenskaplig ståndpunkt kan man stå lite frågande inför arbets sättet i denna avhandling; också den psykologiskt intuitiva metoden kräver numera en mycket högt uppdriven medvetenhet. Men den stränga kritiken får inte dölja att det i många avseenden är en mycket fin och sympatisk bok om Rabbe Enckell som Louise Ekelund skrivit. Den är djupt engagerad i sitt ämne och ett vackert prov på en levande humanism.

Ingemar Algulin

Gunnar Eidevall: *Vilhelm Mobergs emigrantepos. Studier i verkets tillkomstshistoria, dokumentära bakgrund och konstnärliga gestaltning*. P. A. Norstedt & Söners Förlag. Sthlm 1974.

Gunnar Eidevall är med sin avhandling *Vilhelm Mobergs emigrantepos* den förste, som för ett större vetenskapligt arbete utnyttjat den s. k. Mobergsamlingen i Växjö (MSV), vilken skänktes av Moberg till Emigrantinstitutet i två etapper, 1966 resp. 1968. Samlingen består – förutom av Mobergs egna romaner – av ett 100-tal böcker (de flesta med tydliga markeringar av Moberg själv) samt excerpter, utkast, brev, etc., omfattande 37 pappboxar. Materialet har genom Emigrantinstitutets försorg blivit systematiskt och översiktligt ordnat, men är – frånsett brevsamlingen – odateerat.

Gunnar Eidevall (GE) har disponerat sin bok på följande sätt: 1) Emigranteposets tillkomstshistoria (47 sid.) 2) Författaren och källorna (72 sid.) 3) Omarbetningar och manuskriptversioner (48 sid.) 4) Författaren och språket (34 sid.) samt 5) Romangestalterna och deras utveckling (55 sid.) Med den starka avgränsning, som utmärker avhandlingen, hade det varit i hög grad befogat att ta upp en metoddiskussion. GE har avstått från såväl genetiska som komparativa synpunkter; han arbetar sålunda varken i djupled eller sidled. Han gör inga jämförelser med andra litterära verk, han tar inte upp frågor om ev. litterära inflytel-

ser eller emigrantmotivets förhistoria. Inte heller berör GE de förutsättningar för emigranteposet, som finns i Mobergs tidigare verk. Han nöjer sig på sin höjd med en nothänvisning av exempelvis följande lydelse: »En jämförande undersökning av framförallt Rölvaags och Mobergs emigrantromaner torde vara av speciellt intresse att utföra, men ligger helt utanför ramen för denna bok.» (S. 331, not 52.) Dessa frågeställningar borde lyfts fram och penetrerats i den löpande texten, i stället för att, som nu sker, meddelas läsaren i förbigående i en not.

Det är en starkt beskuren bild av Moberg, som framträder i GE:s avhandling: Moberg framstår som en i litterärt och samhällligt avseende isoleerad företeelse.

I Utvandrarromanen finns en rad motiv och problem, som endast är förstäligen utifrån Mobergs tidigare författarskap. Jag skall här nämna några: den viktiga problemställningen frihet-uppbrott, som spelar så stor roll i Knut Toring-serien, motivet avsked-uppbrott, vilket möter såväl *Romanen om Knut Torng* som i *Soldat med brutet gevär*, vattenmotivet – representerat bl. a. i barnombäckens roll i tidigare verk – som får avgörande betydelse för teckningen av Robert och som senare återvänder i *Din stund på jorden*, vidare motiv sådana som träskorna, likkistan och Karl Oskars näsa, en ständigt återkommande karakterisering av Karl Oskar, föregripen redan i *Soldat med brutet gevär*.

I kapitlet om »Emigranteposets tillkomstshistoria» har GE använt en rad olika källor: Mobergs egna uttalanden i skilda arbeten, främst då uppsatsen »Romanen om utvandrarromanen», tidningsartiklar och intervjuer, utdrag ur brevväxlingen mellan Moberg och Bonniers förlag, författarens samtal och egen brevväxling med Moberg samt naturligtvis Mobergsamlingen. Här ligger en av avhandlingens tyngdpunkter: på ett förtjänstfullt sätt har GE utnyttjat dessa källor för att ge en övertygande bild av romaneposets yttre tillkomstshistoria.

I avsnittet »Tidiga utkast till en roman från 1860-talet» behandlar GE några utkast, som handlar om prosten Brusanders nyårspredikan. Vad GE uppger som ett äldsta uppslag (s. 25), visar sig ej vara korrekt: det finns ett ännu äldre utkast, som GE inte observerat, även det med rubriken »Prostens nyårspredikan» (MSV 5: 10: 1: 9) Detta utkast ingår i excerptserien »Emigrationens orsaker», alltså en annan serie än den, vilken GE arbetar med i detta sammanhang, nämligen »Religionen». Kronologin mellan de olika utkasten kan med säkerhet fastställas på följande sätt: 1) »Kyrkoherden sår sorgset . . .» (MSV 5: 10: 1-7) 2) »Prostens nyårspredikan» (MSV 5: 10: 1: 9) 3) »Prosteus nyårspredikan» (MSV 1: 5: 2: 37)

4) »Klockan är sex på nyårskvällen...» (MSV 1: 5: 2: 32–33).

Tyngdpunkten av min granskning kommer att gälla kap. »Författaren och källorna», som är avhandlingens omfångsrikaste. I de inledande avsnitten berör GE på olika håll frågorna om fantasi och verklighet samt historisk sanning. Här hade en omdisponering och en koncentration till två klart uppdelade partier varit lämplig: 1) Mobergs syn på fiktionsproblemet 2) Mobergs syn på historien. Därmed hade framställningen fått klarare konturer. GE borde ha klargjort Mobergs estetiska hållning och därvid försökt definiera och analysera begrepp som verklighet och illusion. GE citerar ett brev från Moberg till O. Traung, i vilket bl. a. sägs, att en diktare »skall skildra vad som kunde ha hänt – dvs. han skall göra det på ett trovärdigt sätt» (s. 69). GE övertar från Moberg begreppet »trovärdighet» och i fortsättningen av boken blir begreppsparet »trovärdighet-äkthet» en ofta återkommande formel, som förf. använder för att karakterisera Mobergs syften och författarskap. Det är dock nödvändigt att skilja på intention och effekt, dvs. mellan vad Moberg säger sig syfta till, med exempelvis »trovärdighet», och vad han i sin diktning verkligen åstadkommit, vad läsaren-forskaren upplever. En kritisk distans från GE:s sida till Moberg hade varit värdefull.

En lämplig utgångspunkt för att bedöma Mobergs historiskt-skönlitterära författarskap har man i hans egen läsning på området. I artikeln »Om historiska romaner» i *Vintergatan* (1943) har Moberg utförligt redogjort för sina studier genom åren: av Starbäck, Ingeman, Topelius, Rydberg, osv. fram till Robert Graves. Nu har emellertid GE avstått från att beröra frågor om ev. litterära inflytelser, varför detta uppslag ej kunnat tillvaratagas. Debatten kring *Rid i natt* refereras utförligt (s. 288). Det hade legat nära till hands att utnyttja detta Mobergs eget verk för att belysa hans historiskt-konstnärliga metod, men så har ej skett. Strindberg nämns i ett citat ur uppsatsen »Om historiska romaner» ur *Otrons artiklar*. Han hade varit ett utmärkt jämförelseobjekt, både ur illustrativ och pedagogisk synpunkt. En jämförelse av likheter och olikheter mellan de båda författarnas arbetsmetod och behandling av stoffet är av stort intresse. I den nämnda uppsatsen tar Moberg upp Tore Zetterholms historiska roman *Vi möts vid Rynge*. Zetterholm drar i sin roman en klar gräns mellan det fiktiva och det dokumentariska. Mot detta vänder sig Moberg: det stör illusionen. Mobergs reflexioner kring Zetterholms bok säger i hög grad något om Mobergs egen syn på historia och illusion.

I inledningen till avsnittet »Olika slag av källor» nämner GE en rad skilda källor, som Moberg använt sig av. Bland de källor, som saknas och inte

blivit föremål för GE:s behandling, vill jag nämna särskilt en källtyp, som är lätt att påvisa, nämligen det småländska traditionsmaterialet. En sida av detta är det religiöst-kyrkliga stoffet, som omfattar bl. a. dop, nattvard och kyrktågning. Den sistnämnda spelar en viktig roll för Kristina i *Nybyggarna*. Notiser om kyrktågning förekommer i tidiga excerpter i MSV (5:10:1:8).

Som nämnts är Mobergsamlingen systematiskt ordnad men ej daterad. Frånsett ett par dateringsförsök i första kapitlet har GE avstått från att tidsbestämma materialet. Att skapa en kronologisk ordning, i första hand av det otruckyta materialet, är av stor betydelse, ej minst när det gäller att kartlägga de olika material- och excerptserierna, som ofta i sin tur är sammansatta av flera skilda serier och kan innehålla upp till tre olika sidonummeringar. Skapandet av en kronologi i Mobergsamlingen är en angelägen uppgift, som måste genomföras förr eller senare. Först när detta är gjort, kan samlingen till fullo utnyttjas.

När GE avstår från att arbeta med materialet kronologiskt får detta självklart konsekvenser för behandling och uppläggning; det gäller här närmast kap. »Författaren och källorna». Detta innebär, att stoffet i viss utsträckning måste behandlas statiskt: utvecklingssynpunkten eller tidsperspektivet kommer ej i fråga. Med detta sammanhänger, att undersökningen tenderar att bli atomistisk: dvs. det blir det episodiska som framhävs. Det kommer att handla om enskilda repliker, om ett matbord eller en spis, om ett bröllop eller en nattvardsgång, ibland om en figur. (Ett exempel, där förf. arbetar med en större helhet bör nämnas: »Indianupproret 1862».)

Några källkritiska problem tas aldrig upp till behandling i avhandlingen. GE gör sålunda inga kommentarer till materialet, till gruppering, sidonummering, etc. Mobergs egna uppgifter om materialet ställs inte under debatt. Källornas inbördes relationer undersöks inte.

När det gäller urvalet av de källor, som GE använder sig av i kap. »Författaren och källorna» för att exemplifiera sin framställning, berör han inte frågan, vad som bestämt detta urval. Till den disposition, som förf. valt, finns skilda alternativ: man kan exempelvis tänka sig en systematisk uppställning. En annan lösning vore en kombination av den föreliggande dispositionen med en kronologisk uppställning – möjlig även med materialet odaterat – varvid man följer de olika källornas roll och förändrade betydelse i de fyra romandelarna.

Ytterligare ett alternativ finns, men det rör sig i detta fall om en kommande forskningsuppgift: att undersöka den *inre* tillkomsthistorien, från vilket GE tvingats avstå. Detta kan ske genom att kombinera materialet i Mobergsamlingen, sedan detta kronologiskt bearbetats, med Mobergs tidigare

författarskap och undersöka, hur Utvandrarromanen stegvis växt fram ur idémässig och motivisk synpunkt. Detta måste bli en både spännande och intressant uppgift.

Det första avsnittet i kap. »Författaren och källorna» har GE rubricerat »Beskrivningsboken och Naturläran». N. J. Berlins *Naturlära* och J. Bolins *Beskrivningsbok* (»Beskrifning öfwer Nord-Amerikas Förenta Stater . . .») har tidigt fångat intresset hos forskarna, bland vilka särskilt Bror Olsson kan nämnas. GE kan på vissa punkter komplettera de resultat, som redan nåtts. Bolins bok har ett speciellt intresse genom att den visar, hur Mobergs inställning till materialet förändras, ja, hur värderingen av detta omdiktats, vilket klart framgår vid en jämförelse mellan Mobergs uttalanden över *Beskrivningsboken* i SvD 8/2 1948 och i *Den okända släkten* (1950). Mobergs uppgifter stämmer inte med vad vi vet om Bolins bok.

»Åkianismen och baptismen» har även behandlats av skilda författare. GE:s framställning blir här i stort sett ett sammanfattande referat. De frågor, som kan hänföras under den nämnda rubriken, bedömer jag som mycket viktiga. Det religiöst-kyrkliga materialet är något mer än detaljer och episoder: det har en övergripande betydelse, som berör utvandrarromanens alla delar. Det hade varit synnerligen värdefullt, om GE till analys tagit upp de olika källorna, de otryckta och tryckta, och försökt ställa dem i relation till varandra. George M. Stephensons arbete *The Religious Aspects of Swedish Immigration*, som GE överhuvudtaget inte behandlar, har för Moberg själv fått en central betydelse: det behandlas utförligt av Moberg i artikeln »Hur kyrkan förföljde de första emigranterna» i DN 9/3 1951 och även i uppsatsen »Romanen om utvandrarromanen». Det är för övrigt det enda arbete, som nämns i not i emigranteposet (*Nybyggarna*, 1:a uppl. s. 96). I det exemplar av Stephensons bok, som ingår i MSV finns en rad förstrykningar, som markerar Mobergs intresse för några speciella avsnitt, såsom den religiösa situationen i Sverige under 1800-talet, frågan om Erik Jansenismen samt förhållandena inom den svensk-lutherska kyrkan i Amerika, med namn som Gustaf Unonius och Eric Norelius. Stephensons bok är en infallsvinkel åt olika håll, när det gäller den religiösa problematiken i Utvandrarromanen.

Också problemen i kap. »Brevet från Erik Jansarna» har uppmärksamats av olika forskare. GE redovisar resultaten av sina studier av brevsamlingen i Uppsala Landsarkiv, som Moberg använt sig av. Ett viktigt resultat av GE:s undersökningar är, att han kan visa på att Moberg fått uppslaget till romangestalten Landberg ur breven från Erik Jansarna. Förebild är uppenbart en f. d. styrman Ljungberg från Gävle.

»Roberts språkböcker» har tidigare i uppsatsen »Böckerna i Amerikabagaget» tagits upp till behandling av Bror Olsson, som dock inte kunnat finna förebilderna till dem. GE har däremot i Mobergsamlingen funnit lösningen: nämligen Nielsen & Lundbecks *Ordbok och Språklära* samt *Svensk-Amerikansk Kokbok*, vilka bildar den faktiska bakgrunden till Roberts språkböcker.

I avsnittet »Unonius och Norelius» visar GE, att Moberg använt sig av Norelius' till engelska översatta självbiografi *Early Life of Eric Norelius* som förlaga för vissa partier i *Nybyggarna*. Det gäller bl. a. skildringen av pastor Törner samt nattvardsepisoden. Men dessa episoder förekommer även i Stephensons arbete, kraftigt förstrukt av Moberg. Hur förhåller sig dessa båda källor till varandra vid skildringen i *Nybyggarna*? Vilken är den primära källan?

I *Nybyggarna* (1. uppl. s. 100–105) förekommer en skildring av en skallerorm i en madrass. I Unonius arbete *Minnen från en sjuttonårig vistelse i Nordvestra Amerika* finns en skallerormsepisod och hos Norelius en episod med en orm i en madrass. GE hävdar nu, att det inte är Unonius, som ligger bakom skildringen i *Nybyggarna* utan enbart Norelius (avh. s. 91 f.). Denna slutsats är förvånande. I Norelius' skildring talas aldrig om en skallerorm; sannolikt är det fråga om en ofarlig orm. Skallerormsepisoden är i själva verket en sammansmältning av fyra olika källor: utom de två nämnda gäller det »Ur Pehr Kalms beskrivningar från Norra Amerika» (MSV 7:4:1:10–21) samt en personlig ormmupplevelse, uppenbart från Taylors Falls (MSV 7:6:1:4). Ormepisoden i *Nybyggarna* har en djup symbolisk betydelse: för Kristina representerar den döde ormen »Frestaren», »Djävulen», medan det är Gud, som har räddat henne och Karl Oskar undan döden.

Till sist skall nämnas ett viktigt material av större räckvidd: det gäller Lincoln och inbördeskriget. Detta är betydelsefullare än exempelvis »Indianupproret 1862», då det berör en större bakgrundsverklighet, bl. a. utvandrarernas Amerikabild. En behandling av detta stoff saknas i GE:s avhandling, fränsett något enstaka inlägg, såsom den inte oviktiga replikundersökningen kring Karl Oskars misslyckade värningsförsök. Moberg arbetar här med skilda typer av material, vilket gör ett studium av *hur* han gått tillväga speciellt intressant. Här förekommer sålunda brevmaterial, såsom John Olssons brev, tidningar, excerpter ur skilda arbeten, såsom J. F. Rhodes och C. Channings verk över inbördeskriget, vidare originalarbeten med förstrykningar, såsom A.-E. Strands *A History of The Swedish-Americans of Minnesota* samt Carl Sandburgs stora verk *Abraham Lincoln*. Det sistnämnda är betydelsefullt genom att man här

direkt kan påvisa att Sandburg påverkat Lincoln-bilden i *Nybyggarna*.

GE betonar flera gånger i avhandlingen (t. ex. s. 71), att ett av hans viktigaste syften är att visa, hur Moberg arbetar. Men han har inte tillfredsställande lyckats förverkliga denna målsättning. I avhandlingen, särskilt i kap. »Författaren och källorna», förekommer utspridda korta kommentarer efter de skilda avsnitten – ej sällan f. ö. upprepningar. Förf. borde ersatt avsnittet »Sammanfattning» (med utnyttjande av tillämpliga delar av detta) med en energisk studie över Mobergs konstnärliga teknik, som kunde skett enligt exempelvis följande modell, för vilken MSV-materialet lämpar sig: 1) hur Moberg samlar sitt material 2) hur Moberg arbetar med sitt material (grupperingar, förstrykningar, kommentarer) 3) övergången till diktverket. – En systematiserad undersökning av hur källstoffet arbetas in i diktverket kunde ha skett efter i huvudsak två metoder: 1) systematisering av innehållet (typ av lån): fakta, ting, repliker, episoder, historiska skeenden, gestalter 2) funktionen i diktverket: stoff för handlingen, information, tendens, berättarteknisk funktion, symbol, etc. När man, som GE vanligtvis gör, endast rapporterar om ett ting, en replik, en episod, etc., kommer undersökningen i denna del att sakna sammanhang och helhetsperspektiv.

En central del av kap. »Författaren och språket» utgör behandlingen av det svensk-amerikanska blandspråket i *Utvandrarromanen*. GE gör ett noggrant referat av språkstriden. Han når fram till en välavvägd uppfattning, varvid han på en punkt instämmer med E. Haugen i dennes kritik mot Moberg, men till sist dock tar ställning för Moberg. Kapitlet avslutas med vad GE kallar »Sena språkliga manuskriptändringar». GE tar upp tre olika slag av ändringar, men utan att ange vad som varit bestämmande för detta urval. Under rubriken »Preciseringar och tillägg» behandlar han tillägg i form av adjektiv och andra bestämningar. GE talar om »talrika exempel» på sådana bestämningar (s. 207). Det hade här varit nödvändigt med en precisare undersökning, någon form av frekvensundersökning, både när det gäller antalet ändringar i manuskript och korrektur och vidare beträffande antalet tillagda bestämningar. Jag har gjort en stickprovsundersökning och gått igenom de 50 första sidorna av manuskripten till *Utvandrarerna* och *Sista brevet till Sverige* samt av 1:a korrekturet till den sistnämnda boken och har därvid jämfört antalet tillägg av bestämningar med antalet strykningar av bestämningar. Det visar sig, att antalet strykningar i *Utvandrarerna* är fyra gånger, i *Sista brevet till Sverige* dubbelt så stort som antalet tillägg. Korrekturet till den sistnämnda romanen innehåller 2–3 ändringar per sida. Av dessa kan för de första 50 sidorna endast en enda betecknas som

ett tillägg. Antalet tillägg av bestämningar är sålunda ingalunda talrikt, tvärtom mycket litet i jämförelse med den motsatta tendensen: nämligen den språkliga koncentrationsstråvan.

I detta kapitel tar GE även upp dialektinslaget. Framställningen har här blivit alltför löslig och summarisk. Om denna typ av problem tas upp, måste det – alldeles som krävdes ovan – ske med exaktare undersökningsmetoder än vad som nu blivit fallet. GE säger, att det småländska dialektinslaget är »plausibelt» (s. 191). Men för att styrka detta gör han själv ingen undersökning och hänvisar ej heller till något annat vetenskapligt arbete. GE hävdar bl. a. (s. 184), att Moberg konsekvent använder sig av dialektinslag i dialogerna. Detta stämmer ingalunda: se exempelvis dialogerna i *Utvandrarerna* (»Främlingen», 1:a uppl. s. 314 ff.) och i *Nybyggarna* (Törner, 1:a uppl. s. 87–98). Man måste vidare, vilket GE ej gör, skilja mellan småländska dialektord och folkligt talspråk. Jämförande synpunkter hade varit värdefulla. Sålunda kunde GE ha jämfört de avsnitt ur »Torr sommar», som han citerar i kap. »Omarbetningar och manuskriptversioner», med den slutliga versionen i romanen *Utvandrarerna*. Tendensen är klar: en utveckling har skett mot en större användning av talspråk. Speciellt motiverad hade en jämförande undersökning med någon av Mobergs tidigare historiska romaner, exempelvis *Rid i natt*, varit. Vid en jämförelse mellan dialogen i den sistnämnda boken och emigranteposet kan man göra en rad intressanta iakttagelser.

I slutkapitlet »Romangestalterna och deras utveckling» kommer förf. in på Moberg och rättsaffärerna under 1950-talet. Detta sker i anslutning till behandlingen av några av romanverkets huvudgestalter. GE redogör för övrigt i sin avhandling på sammanlagt mer än 20 olika ställen, i löpande text och i noter, för Mobergs debattinlägg och engagemang. GE undviker dock att ta ställning. Han konstaterar sålunda: »En undersökning huruvida Mobergs engagemang i olika rättsaffärer under 1950-talet återspeglas i hans emigrantepos ligger utanför ramen för min framställning.» (S. 279.) Samtidigt hävdar han dock, att »rättsvärnaren» Moberg »skymtar» såväl bakom Ulrikas som Kristinas gestalter och tankar (s. 249, 326). I detta ligger onekligen en motsägelse. Jag finner, att det varit angeläget, att förf. försökt komma fram till en samlad bedömning av problemet. Det är här inte fråga om att söka modellerna bakom de olika romangestalterna eller göra jämförelser mellan dessa och Moberg själv. Vad det gäller är att systematiskt undersöka det samhällskritiska materialet i emigranteposet under jämförelse med Mobergs journalistik från 1950-talet. En genomgång visar, att det i de tre senare romandelarna finns omkring 20 passager med mot Sverige riktad kri-

tik. Särskilt givande är att jämföra dessa avsnitt med artiklarna i boken *Att övervaka överheten* (1953). Min slutsats blir, att Mobergs publicistiska engagemang i rättsrötedebatten klart avspeglas i *Romanen om utvandrarerna*.

Jag skall avsluta med några sammanfattande synpunkter. Det första kapitlet, »Emigranteposets tillkomsthistoria», är avhandlingens kanske främsta: GE har här nått en rad resultat, som kommer att bli bestående. I kap. »Författaren och källorna» finns även en rad värdefulla slutsatser, där GE klart kunnat visa på sambandet mellan källa och diktverk. Men å andra sidan finns i detta kapitel vissa luckor och svagheter såväl i den metodiska uppläggningsen som i material- och källbehandlingen. I kap. III, »Omarbetningar och manuskriptversioner» jämför förf. tidiga romanutkast, som han spåret i olika tidskrifter, med den slutliga versionen. GE har på detta sätt med flera goda resultat kunnat belysa förändringar i personskildring och repliker, som skett under omarbetningarnas gång. Kap. IV, »Författaren och språket», bedömer jag som ett av bokens svagare partier. I kap. V, »Romangestalterna och deras utveckling», har GE lagt huvudvikten vid teckningen av Karl Oskars och Kristinas gestalter. Särskilt beträffande Kristina och hennes utveckling gör förf. flera fina psykologiska iakttagelser.

Med den genomgång som gjorts, anser jag mig ha visat, att det i GE:s avhandling finns ett antal svaga punkter. Trots dessa invändningar, som varit dels av principiell natur, såsom påpekanget av bristen på perspektiv och utblick, dels punktvis framförd kritik, är dock mitt helhetsintryck positivt. Bristerna balanseras av betydande förtjänster. Utöver vad som ovan sagts kan framhållas följande. Inom det avgränsade område, som GE valt till sitt, arbetar han i det stora hela med säkerhet och med gott omdöme. Avhandlingen präglas av god materialkännedom och av noggrannhet. Dispositionen är översiktlig och pedagogisk, språket vårdat, klart och lättfattligt. Gunnar Eidevalls avhandling har såsom vetenskapligt förstlingsverk inom sitt område karaktären av pionjärverk och är som sådant av grundläggande betydelse för den fortsatta forskningen kring Vilhelm Mobergs författarskap.

Thorbjörn Lengborn

Kerstin Munck: *Gyllenstens roller. En studie över tematik och gestaltning i Lars Gyllenstens författarskap*. CWK Gleerup Bokförlag. Lund 1974.

»Jag skriver egentligen inte böcker – jag försöker bygga upp ett författarskap», har Gyllensten flera gånger förklarat (avh. s. 26). Kerstin Munck har

helhjärtat tagit konsekvensen av denna deklARATION. »Läsaren förutsättes deltaga i ett stort upplagt experiment», kommenterar hon, »och för detta krävs läsning av samtliga böcker» (27). Det gäller inte bara de skönlitterära verken, understryker hon, utan också Gyllenstens egna kommentarer i separata artiklar. »Tillsammans utgör verken och kommentarerna ett *helt* författarskap» (13). Själv lever Kerstin Munck upp till dessa krav som ingen annan. Inte ens Hans Isaksson, som i sin (samtidiga) avhandling *Hängivenhet och distans* också spänner över Gyllenstens hela författarskap, spelar så suveränt – och så gärna – över flera texter samtidigt. Även om Isaksson kanske får ut mer av sin undersökning, har man intrycket att KM »kan» Gyllenstens texter ännu bättre.

Som framgår av titeln, är det emellertid bara *en* aspekt av författarskapet som KM behandlar, om också en viktig sådan. Även på annat sätt är ämnet inskränkt. Det gäller den »tematik» som under rubriken talar om. KM befattar sig inte med t. ex. »tidens, föränderlighetens och dödens problem» utan bara med de båda temata, som hon anser vara rollteknikens själva förutsättningar och som hon kallar »valfrändskap» och »trolöshet» (s. 81–82; jfr nedan). Hon hävdar emellertid, att dessa är författarskapets »huvudtemata», något man har anledning ställa sig tveksam till, sedan Hans Isaksson visat, att detta med lika stor rätt låter sig sägas om tematiken hängivenhet och distans.

Det andra kapitlet i KM:s avhandling, Ett helt författarskap, är självt långtifrån helgjutet. Gyllenstens planer på att bygga ett helt författarskap nämns bara i förbigående; i stället består större delen av kapitlet av en sammanställning dels av Gyllenstens många försök att vägleda sina läsare till en rätt uppfattning av rolltagandet, dels av hans uttalanden om sitt förhållande till sin publik (se s. 31, där denna disposition – för sent – klargörs). Båda dessa ämnen är förvisso relaterade till tanken på författarskapet som ett helt, men framställningen gör aldrig detta klart; kapitlet är varken pedagogiskt eller stringent uppbyggt.

Bestämmande för kap. 3, Rollteknikens förutsättningar, är principen att det byggs nästan helt på Gyllenstens *egna* uttalanden (12) Det är inte orimligt, eftersom han yttrar sig mycket i saken, men resultatet blir mindre givande. För det första är dessa förutsättningar redan väl kända, dels just genom Gyllenstens egna deklARATIONER, dels genom Hans-Erik Johannessons avhandling *Studier i Lars Gyllenstens estetik* (1972), där förutsättningarna analyseras närmare (Isaksson har sedan ännu en gång gjort om ungefär samma gatlopp.) För det andra behöver Gyllensten naturligtvis inte vara den bäste introduktören till sina läromästare; hans yttranden kan ju inskränka sig till att han läst den eller den boken. Om t. ex.